

Протојереј др К. Душан Сурма (Праг)

**ЛИЧНОСТ ЈАНА ХУСА
у светлу историјске истине**

Опширан опис живота и рада М. Јана Хуса је дат у новом делу »Václav IV. 1361—1419«, пером чешког научника, члана Чехословачке академије наука у Прагу, одличног историчара Георгија Спевачека (Јиржи Спјевачек), објављеном у Прагу 1986. Овај значајан научни рад описује на темељу историјских докумената делатност чешког краља Вацлава (Вечеслава) IV, сина познатог чешког краља и „римског“ цара Карла IV, као и делатност познатог великог црквеног реформатора М. Јана Хуса, који је био савременик и присан сарадник краља Вечеслава IV.

У уводу овога значајног дела је речено да „епоха владавине чешког и римског краља Вечеслава IV припада једноме од најзначајнијих периода старије чешке историје, пуне драматичних догађаја, наговештавајућих припрему хуситске револуције...“ Ова опширна монографија се јавља као први детаљан опис живота и рада краља Вечеслава IV, укључен у шири круг средњеевропских а делом и целоевропских савремених догађаја. Писац Ј. Спевачек је показао у пуној мери делатност краља Вечеслава IV у доба свеопште кризе социјалног, политичког и идеолошког живота чешког и европског друштва, узбурканог међусобним борбама моћних струја.

У овом бурном добу живи и ради у херојској борби и Јан Хус. Рођен је 1370. или 1371. године у јужночешком градићу Хусинцу близу града Прахатица, где је похађао партикуларну школу, коју је завршио у Прагу, где је живео већ од године 1380. После је студирао на прашком Универзитету, најпре „артистички“, тј. Филозофски факултет. Према имовном стању укључен је у ред студената »pauperes« — сиромашни. За време студија је трпео доста од немаштине и глади. Код куће је био васпитан у строго моралном духу, који га је пратио током његовог живота и рада. Био је друштвен и веселе нарави. После завршетка факултета добио је академску титулу „бакалар слободних наука“; међу кандидатима је био шести по реду. У јануару 1396. је добио титулу „магистра слободних наука“ и сам је после васпитавао и спремао будуће бакаларе и магистре. Доцније се усмерио на проповедничку делатност и савесно је студирао на Геолошком факултету и спремао

се за свештеничку службу. За ђакона га је посветио 3. IV. 1400, а за презвитера 12. VI 1400, надбискуп Олбрам. Као проповедник је запослен у цркви св. Михаила у Старом Граду. Проповедник у Бетлемској (Витлејемској) капели постао је 14. III 1402. Тиме је завршио свој педагошки рад на Универзитету, где је био често члан испитних комисија и позитивно утицао на рад факултета. Већ од год. 1398. је професор — *magister regens* — вршио је дужност декана Филозофског факултета; држао је говоре на свештеничким синодама у етичком духу. На разним комисијама је представљао чешки универзитет. Много је радио и на литерарном пољу.

На Хуса је јако утицало немирно друштвено стање, везано за дубоку кризу у западној Цркви и за кризу владајућих политичара, као и за размирице унутар чешке државе. Прекомерно оптерећен проблемима и задацима, које је на себе преузео на Универзитету, и његова одговорна проповедничка дужност нису му дозволили да се више удуби у изучавање ондашње западне философије, а нарочито теологије. Његово чисто словенско, осећајно гледање на теолошка питања и проблеме одводили су га на узвишени спекулативни пут, а то је омогућавало његовим непријатељима да праве против њега опасне сплетке, вештим и злонамерним извртањем његових правих назора и убеђења. Ускоро су почели да оптужују Хуса за јеретички начин мишљења. У позној схоластичкој философији је била важнија форма, него њен садржај. Догматичке фразе су значиле у западној теологији све. Оне су биле начин контроле мишљења људи, њихове „ортодоксије“, што је било и врло опасно за те мислиоце, штуре формалисте.

Владајући формализам је био непрекидно у раскораку са реалним животом, што је изазивало озбиљне дискусије на универзитетима. Разлика у погледу на свет достигла је врхунац у то доба кризе римске Цркве и избила је пуном мером у вези са појавом папске схизме и њеног утицаја на тадашње друштво. Крајем 14. века сви критички настројени мислиоци су се заузимали за обнову Цркве и тадашњег друштва, међу којима је био на видном месту и енергични, патријархално васпитани, поштени проповедник Јан Хус. Тадашње стање у западном друштву, које је Црква држала сасвим у својим рукама, било је врло бедно. Најтежи ударац је нанела велика папска схизма из године 1372, када је у Авињону изабран нови папа Климент XII насупрот тадашњем римском папи Урбану VI, који су се узајамно борили за моћ у римској Цркви. Уз то су се на Западу појавила и многа зла у водећим круговима Цркве, као: трговање са индулгенцијама, симонија, неморални живот клера, многе анатеме, интердикти, прогањање и осуђивање „јеретика“, научника, „вештица“, грабеж земаљских добара и гомилање материјалног богатства и друго. Јан Хус је у овој борби од почетка дао јаки борбени акценат етичко-социјални, са надом да тиме допринесе решењу тадање црквено-друштвене моралне кризе. Он је тежио практичном остваривању узвишених идеала Библије, нарочито хришћанске етике. Занесен моралистичким идеализмом, Хус није се зауставио на чисто теоретичком нивоу. Тако у своме делу наводи историчар Ј. Спевачек (стр. 419) где каже: „Хусове мисли су се родиле пре свега из домаћих извора. У проповедништву је ишао стопама Јана Милича из Кромерижа, а знао је добро и напредне назоре

и дела старијих универзитетских научника, као што је био А. М. Енгелшалк, са делом *Speculum aureum*, (Златно огледало), у коме критикује оштро папску власт, или М. Матија из Кракова, који напада Римску курију у делу *De squaloribus curie Romane* — О прљавштинама Римске курије — у којима је Хус налазио пуно инспирација за своју обновитељску делатност у Западној цркви. Тамо пише: „Истинска глава Цркве је сам Христос, а лошег папу није нико дужан да слуша; папу може, према потреби, да збаци Сабор.“

У то доба су на прашком универзитету изазвали велико интересовање чланци оксфордског професора Џона Виклифа, који је учио да је Библија једини извор хришћанског учења, што је Хус примио са великим симпатијама и још јаче је почео да упоређује тадашњу хришћанску теорију са хришћанском праксом. У том смислу је усмерио и своју проповедничку делатност. Настојао је да се из хришћанске науке избаци све што проузрокује распад црквене етике и морала у друштву уопште (Ј. Сп. стр. 421). Почео је да оштро напада црквена и друштвена зла, симонију, неморални живот клера, трговање индулгенцијама, пљачку и раскалашан живот прелата, а нарочито црквену схизму (раскол), који је под вођством трију завађених папа причињавао највеће зло и тешкоће у Цркви и у друштву. Насупрот Виклифовом хладном философском критицизму, Хуса је одушевљавао његов дубоки етички занос, да је највеће благо позната истина, основана на библијској вери, и остварена у животу према тој вери. У томе је Хус стајао на темељу хришћанске ортодоксије, али у тадашње време то се косило са западном црквеном праксом. У своје настојању да оствари обнову поштеног и побожног живота у Цркви и друштву Хус је наишао на помоћ и симпатије надбискупа Збињка Зајица из Хазмбурка, који му је омогућио честе јавне проповеди на разним местима, а нарочито на универзитету, у којима је износио свој критички став према дискредитованом црквеном ауторитету (Ј. Сп. стр. 424). У том смислу је писао и папи Бонифацију IX, од кога је тражио искорењење зла у Цркви и обнову верског и друштвеног живота према учењу Библије.

У то време се водила велика борба око Виклифових списа, од којих су неки били сматрани за јеретичке. Хус је био сагласан са реформистичким садржајем његових књига, али у догматском погледу — он се није слагао са Виклифом, нарочито је одбацио његово учење о непретварању (реманенцији) хлеба и вина у Евхаристији. Неки црквени представници су захтевали да се Виклифове књиге, као јеретичке, спале.

Најважнији проблем у то доба је било решење велике црквене схизме — папског раскола. У ту сврху је био сазван концил у Пизи марта месеца 1409. године, на који су били позвани римски папа Георгије XII и авињонски папа Бенедикт XIII. Пошто се они позиву нису одазвали, били су обојица 5. јуна 1409. збачени са положаја и екскомуницирани из Цркве. 26. јуна је био изабран нови папа милански надбискуп, Петар Филарги де Кандија као папа Александар V, и тако је после концила у Пизи имала Западна црква три папе, јер ни римски ни авињонски папа нису уважили одлуку концила у Пизи. Прашки надбискуп Збињек је остао веран римском папи Георгију XII, чиме је дошао у конфликт како са краљем Вечеславом IV, тако и са М. Јаном

Хусом, и са њиховим присталицама. Надбискуп је бацио на Праг интердикт (забрану свих црквених обреда), али је морао пред гневом краља и народа да побегне и да се сакрије на дворцу у Роудници. Интердикт није био поштован. Због такве ситуације надбискуп Збињек и његове присталице одрекли су се папе Григорија XII и признали су новог римског папу Александра V. Тада су се прилике у Прагу и у целој земљи смириле, ауторитет краља и Хуса се јако повећао. Хус је био изабран за ректора прашког универзитета. И спор око Виклифових списа се стишао, иако је тада било много научника који су примали такво Виклифово критичко учење, што је наговештавало реформистички покрет за обнову Цркве. О односу Хуса према Виклифу имамо доста података. Тако Лудмила Павловна Лаптјева у свом делу **Хус и Виклиф** износи податке према руској историографији XIX и на почетку XX века. Хус је надмашио Виклифа својом моралном и етичко-социјалном смелашћу, теолошком прецизношћу и узорном храброшћу. Виклиф је био критички теоретик, а Хус практички борац. За њега и његове присталице наступило је време не само за црквену реформу, него и за борбу са репресивном снагом латинске Цркве, као и са институцијом папства уопште. Тако је Хусов пут водио од препорода Цркве ка измени начина црквеног и друштвеног живота. Неосновано је Хус у питањима вере био упоређиван од стране представника римске Цркве са Виклифом и осумњичен као јеретик. То су они чинили само да би се умањио његов углед и његово настојање за реформом у римској Цркви. Хтели су онемогућити Хуса у његовом реформистичком раду.

Као највећи Хусов непријатељ јавио се баш надбискуп прашки Збињек 1410. године, тако да је морао да се за Хуса заузме универзитет и сам краљ Вечеслав IV, јер надбискуп је бацао љагу не само на Хуса, него и на прашки универзитет, на Праг, на краља и цео чешки народ, као расадник јереси. Краљ Вечеслав IV, прашки универзитет и Јан Хус су се успротивили одлукама надбискупа Збињека, који је наредио да Виклифове књиге буду спаљене 16. јула 1410. и одмах после тога је изрекао анатему на Хуса и његове присталице, који су се жалили папи, тако да је морао у овоме спору да се ангажује у корист Хуса и Виклифа и сам краљ. Надбискуп Збињек је био према судбини своје родне земље сасвим апатичан, оговарао је своју земљу и хушкао је и странце против ње. У томе је тражио помоћ и сагласност папске курије. Хусова судбина је била дана у руке кардинала Колоне (Colonna), који је Хуса, као „непријатеља народа и шириоца заблуда“ позвао у Рим. Краљ и краљица су се поставили на страну Хуса и у писму папи Јовану XXIII и кардиналу Колони Хус је представљен као побожан и веран краљевски капелан, који не заслужује увреде и сумњичења са стране његових непријатеља. Ствари су ишле тако далеко да је Хус био приморан изабрати у овоме спору своје браниоце. Поред свих тешкоћа и претњи, Хус је и надаље успешно вршио своју проповедничку дужност. Надбискуп Збињек је стално жестоко нападао Хуса. За свој подли рад је задобио лица сумњивог морала, међу којима је био и Михаил де Каузис који, мада светски пустолов, беше позван за браниоца „чистоте“ вере. У фебруару 1411. кардинал Колона је бацио на Хуса анатему, јер није дошао пред његов суд. Анатему је разгласио

надбискуп Збињек у свим прашким храмовима. Но овај потез је остао без успеха. Против ових нереда и увреда је устао сам краљ Вечеслав, но надбискуп Збињек је одмах бацио анатему на све прашке бургмајсторе и коншеле (кметове) на краљевском дворцу и у граду Вишеграду. То је изазвало велику буну, и краљ је поново узео целу ствар у своје руке. Међутим, Збињек је 22. јуна 1411. објавио **интердикт** над целим Прагом и околином. Опет без успеха. Дошло је иницијативом самога краља до помирења између Хуса и надбискупа, који је скинуо анатему и интердикт, ослободио Хуса позива на суд и зауставио процес код папске курије. Помирење је остварено 3. јула 1411. Надбискуп Збињек се брзо за своје помирење са Хусом покајао и решио је да целу ствар преда на даљи поступак угарскоме краљу Зигмунду. На путу за Угарску умро је 28. IX 1411. у Пожуну.

У релативном миру Хус је наставио своју проповедничку дужност у Витлејемској капели и педагошки рад на универзитету, усмерен на етичко васпитање како појединаца, тако ширег круга друштва. Кардинал Франческо Забарела (Francesco Zabarella), надбискуп Флоренције преузео је Хусов спор у своје руке. Човек врло поштен и образован, дао је Хусу потпуно признање и прогласио његов предмет за решен. Међутим, непријатељи Хусови, нарочито споменути Михаил де Каузис, утицали су на папу Јована XXIII, који је насилно бацио Хусовог браниоца М. Јана из Јесенице у затвор, као да је он јеретик. У то доба су се жестоко сукобили нови папа Јован XXIII и збачени папа Георгије XII, кога је помагао напуљски краљ Ладислав. Зато је папа Јован XXIII расписао продају индулгенција да би набавио новац за рат против својих непријатеља према були од 9. IX 1411. и објавио је против њих „крсташки рат“. Овако срамно понашање су осудили многи теолози, међу њима нарочито Јан Хус, проповедима у Витлејемској капели у Прагу. Иако је краљ Вечеслав био у ствари против продаје индулгенција, ипак се бранио да се пре свега у земљи сачува мир, и зато је тражио да се не иступа против папе Јована XXIII. И поред тога, Хус је наставио своју борбу против „безобзирног папе“ па макар се и разишао са својим краљем, који му је био до тада наклоњен. Тако је Јан Хус прекинуо везу са званичном Црквом, са чешким краљем и неким својим пријатељима, јер су ови одбацили све Виклифове списе као јеретичке и одобравали продају индулгенција. Баш у овоме часу, „када се подигао вео, који је прикривао наказно лице институционалне Цркве и њене главе, папе Јована XXIII, засијала је морална дубина Хусовог карактера, која је надвисила и профил његових бивших пријатеља“ (Ј. Спевачек, стр. 446)

После овога заокрета стигле су папи Јовану XXIII многе оптужбе против Ј. Хуса, па је брзо после тога кардинал Petar degli Stefaneschi издао наредбу о Хусовој екскомуникацији, но Хус је ипак наставио борбу против званичне Цркве за чисту и непорочну Цркву из старохришћанског доба. Реформисти су се поделили на две странке, Хусову и другу, која се покорно вратила под ауторитет папе Јована XXIII. По улицама су избили велики нереда. Прашко свештенство је на своме састанку 18. X 1412. бацило на Хуса анатему на основу наредбе кардинала Петра дели Стефанески. На то се Хус обратио самоме Христу, истинској глави Цркве и једином највишем судији. Ствари су доспеле

тако далеко да су непријатељи Хусови тражили разорење Витлејемске капеле. Над сваким местом где се Хус задржавао био је проглашен интердикт. Са стране званичне Цркве се забрањивало слободно проповедање Евангелија. Највише представнике Западне цркве Хус није сматрао за чланове Цркве Христове, јер и тадашње три папе међусобно су жестоко ратовали, оговарали се, проклињали и псовали. Њима је било једино стало до земаљске моћи и богатства, а не до чистоте и добра Цркве (Ј. Спевачек, стр. 448 и даље).

Папска анатема и интердикт над Хусом су толико утицали на Краља Вечеслава IV да је одустао да штити Хуса и његове једномишљенике од напада високог клера римске Цркве. Сам Хус је отишао у јужну Чешку, где се бавио писањем богословских трактата, бранећи се против оптужби са стране папске курије. Молио је чланове Земаљског суда у Прагу у децембру 1412. г. да изгледе спор између њега и папске курије. Чланови суда су се у тој ствари обратили самом краљу Вечеславу. У име прашког универзитета устао је у одбрану Хуса М. Криштјан и прокуратор папске курије М. Јан из Јесеница, који је прогласио за неважећи противправни поступак вођен против Хуса, јер није у складу са канонима Цркве, што је и објавио у своме говору: *Repeticio pro defensione cause M. Ioannis Hus*. На општем синоду клера у Чешком Броду 6. II 1413, који је сазвао сам краљ, дао је Хус своју изјаву у девет тачака, у којима тражи слободу проповедања Еванђеља у част и спасење Чешке краљевине, Прага и Универзитета и уважавање свих одлука о помирењу и сагласности са надбискупом Збињеком, ректором Универзитета и њим самим. Тражио је опозивање свих оговарања и увреда и издатог интердикта. Устао је против одлуке Теолошког факултета о позитивном односу према званичној Цркви, нарочито против тврдње да је папа глава света римске Цркве а кардинали да су тело те Цркве. Хус је заступао учење „да је Црква скуп предодређених, права Црква је борбена а не друштво грешника са антихристом на челу“ (Ј. Спевачек, стр. 452). Тако је Хус видео тадашњу Западну цркву, на челу са три папе, који су се узајамно прогонили и проклињали, окружени грабљивим и непоштеним кардиналима и прелатима. У овоме непрестаном притиску, оптуживања и анатемисању са стране римске Цркве, дошао је Јан Хус до убеђења: „Да је боље поштено умрети, него непоштено живети!“ „Ко се плаши смрти, тај губи радост живота. Изнад свега побеђује истина!“ Против тада моћне Западне цркве није смео нико да се постави, јер би тиме била угрожена не само његова егзистенција, него и сам живот. Разочарани Хус се преселио у Козји дворцац у јужној Чешкој, где је написао неколико нових књига: **О Цркви, Књи** (за девојке и младе жене), **Постилу** и трактате **О симонији**.

Под притиском цара Зигмунда и кардинала Франческа Забареле сазвао је папа Јован XXIII сабор у Констанци на дан 1. новембра 1414. год. Тада је декан париског Теолошког факултета јако утицао на прашкога надбискупа Конрада да искорени у Чешкој Виклифово учење, на што је он радо пристао. Париски декан Јан Герсон је послао надбискупу Конраду списак Хусових чланака, које је париски универзитет сматрао за јеретичке, при чему није навео ни једну грешку из основне хришћанске теологије, него је осудио друштвено-политичке по-

гледе Ј. Хуса, који су подривали заведени ред владајуће касте и тадашњи привидан и несигуран мир.

Хусове присталице у Чешкој су се обратиле цару Зигмунду са молбом да Хуса заштити, „јер је он поштен, без јеретичких назора и треба му омогућити одбрану, да не буде вређан и понижаван на срамоту нашег језика и чешког народа“. Сам Хус је тражио, да се јасно изнесу све грешке у његовом учењу, за које је прогоњен. За правилност Хусовог учења су сведочили нотариус Michael de Priest, а нарочито незерски бискуп Никола, инквизитор за јеретике, који је сведочио да Хуса добро познаје, и да не зна ни за какву његову јерес нити да га је неко окривио пред инквизиторским судом нити пред надбискупом као јеретика (лист од 30. августа 1414).

На основу писма краља Зигмунда од 1. септембра 1414. год. Хус је веровао у краљеву помоћ и заштиту, али и поред тога је одлучио да ће радо за свети закон Христов жртвовати и свој живот. Помисао на сву велику жртву за Христову истину никада га није напуштала, што се види и из садржаја његових писама својим верним Чесима и пријатељу Мартину писаним пред одлазак у Констанцу 28. септембра 1414. год. На свој трагични пут је кренуо 11. октобра 1414. са важним одбранбеним доказима, које му је предао бранитељ Јан из Јесенице. Пратили су га као краљеви делегати М. Криштјан из Прахатица и бакалар Петар из Младоњовица у својству писара. Још су ту били Јан Кардинал и Јан из Хлума и дворјанин краља Зигмунда Вечеслав (Вацлав) из Лештна. Краљ Вечеслав IV је постао равнодушан према судбини Јана Хуса, јер је хтео да по сваку цену сачува у земљи мир.

Хусова ствар је била пред концилом у Констанци са процедуралног гледишта унапред изгубљена. Није била дозвољена никаква дискусија или могуће оправдање. Хус није био уопште јавно саслушан, али је стално био вређан и исмејаван. Саме судије су добро знале, да је Хус у основи правоверни хришћанин, али су у исто време добро знали да није реч о чистоти вере, него о опасном покрету социјалне критике у области политике; стога нису били непристрасни и правични, него им је стало до чувања својих положаја и високих функција. На крају је дошло време да су саме ове судије, од којих су многи тражили радикалну промену унутар папске Цркве, стајали против самога папе, и јавно су папу Јована XXIII прогласили за јеретика. Хус их је све високо превазилазио дубином своје моралне снаге и социјално-етичким осећањем истинске вере (Ј. Спевачек, стр. 460).

Осудили су Хуса на смрт спаљивањем на ломачи да би неправедне судије очували своје положаје. У овоме саборном процесу они су ове себичне интересе одбранили, али су изгубили образ и част у очима свих поштених савременика и будућих поколења.

Оновремени јеретици нису били за Римску цркву много опасни, јер су били одмах ликвидирани у ватри на ломачи, по кратком поступку. Такав је био „закон“ инквизиције! За представнике тадашње папине цркве опаснији су били критичари њихове моралне покварености, јер су угрожавали њихов раскошан и раскалашан живот, а управо то је, радио Јан Хус, који је блистао моралном чистотом и својим идеализмом потресао је Западну цркву до темеља. Зато је био на концилу вређан и исмејаван, проклет, осуђен и физички сажежен. Ова неморална проце-

дура је показала Хуса као истинитог и трајног победника над тадашњим терористичким системом папске цркве. Хусова смрт на ломачи 6. јула 1415. год. представља судски злочин. Кардинали у ствари нису осудили Хуса због хетеродоксије, него због тога што се његови хришћански идеали не слажу са праксом гадање покварене „цркве“ на челу са папом. Свој историчарски рад о животном делу Јана Хуса завршава научник Георгије Спевачек овим речима: „Хусова смрт на ломачи подигла је таласе отпора у Чешкој и дугогодишњу устаничку борбу, коју је црквена сила угушила тек после напорнога рата, којим се у мислима прогресивног света у Европи сасвим дискредитовала. Последице ове борбе остале су нераздвојне од људских тежњи за слободом људског мишљења, социјалног напретка и људског достојанства“ (Ј. Спевачек, стр. 461).

Summary

Protopresbyter Dr. K. Dushan Surma

JAN HUS IN THE LIGHT OF HISTORY

The author based his article on the recent research work of the Czech historian George (Jiri) Spevachek entitled »King Vaclav (Wenceslas and John Hus' Heroic Struggle«.

While John Wycliff was a reformist only in theory, John Hus was a revolutionary reformer in practice. His personal tragedy will be at stake till there is discrepancy between the »idealistic« Christians and the »practical« curialists.

Depicting the times of the Great Schism in the Western Church — the towering figure of Hus reaches indeed proportions of an uncompromising Martyr, although he was fighting for a lost cause in a »lost Church«.